

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри міжнародних відносин і
політичної філософії

Протокол № 1_ від 2 вересня.2024 р.

Каріна НЕМАШКАЛО

**КРИЗА СВІТОВОГО ПОРЯДКУ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань	29 міжнародні відносини
Спеціальність	291 міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Освітній рівень	третій (освітньо-науковий)
Освітня програма	міжнародні відносини
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська

Розробники:
Д.п.н., професор

Олександр РОМАНІЮК

Д.ф.н., професор

Михайло ТРЕБІН

Завідувач кафедри
міжнародних відносин і
політичної філософії

Олег КУЗЬ

Гарант програми

Михайло ТРЕБІН

Харків
2024

ВСТУП

Актуальність навчальної дисципліни зумовлена значним збільшенням динаміки розвитку міжнародних відносин, руйнацією багатьох фундаментальних основ світового порядку, що був створений після Другої світової війни, появою нових тенденцій в сучасних міжнародних відносинах, що зумовлює необхідність осмислення цих явищ майбутніми фахівцями.

Метою навчальної дисципліни «Криза світового порядку та основні тенденції розвитку міжнародних відносин на початку ХХІ століття» є вироблення у здобувачів навичок самостійного аналізу процесів, що відбуваються в сучасних міжнародних відносинах.

Завдання навчальної дисципліни полягають у:

- засвоєнні сутності поняття світового порядку;
- аналізі основних тенденцій розвитку міжнародних відносин після закінчення Холодної війни;
- виявленні причин кризи світового порядку на початку ХХІ століття;
- вироблення навичок продукування гіпотез щодо подальшого розвитку міжнародних відносин;
- опанування рекомендованої літератури.

Предметом навчальної дисципліни є основні тенденції розвитку міжнародних відносин, що зумовили сучасну кризу світового порядку.

Об'єктом навчальної дисципліни є світовий порядок на початку ХХІ століття.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
РН1.	ЗК4, СК2, СК6, СК8.
РН2.	СК3, СК8,
РН5.	ЗК3, СК3, СК4, СК6, СК8.
РН6.	ЗК4, СК2, СК3, СК8.
РН8.	СК2, СК3.
РН9..	ЗК4, СК3, СК4.

РН1. Мати передові концептуальні та методологічні знання, дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на межі предметних галузей з урахуванням сучасних тенденцій та трендів останніх досягнень світової науки.

РН2. Критично мислити, узагальнювати й аналізувати явища та проблеми, які вивчаються, приймати ефективні рішення на основі сучасних методів прийняття рішень, логічних аргументів та перевірених фактів в умовах обмеженого часу і ресурсів.

РН5. Аналізувати та застосовувати концептуальні моделі, науковий доробок вітчизняних та

зарубіжних вчених, фундаментальні постулати та теорії, парадигми міжнародно-політичної науки, новітні підходи до функціонування і розвитку світової політики та міжнародних відносин.

РН6. Розробляти, реалізовувати та здійснювати управління науковими проектами, які дають можливість розв'язувати комплексні проблеми у сфері міжнародних відносин, створювати нове цілісне знання з врахуванням соціокультурних, економічних, екологічних та правових аспектів на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності, забезпеченням прав інтелектуальної власності щодо результатів проєктів

РН8. Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, емпіричних досліджень (опитувань, спостережень тощо) і математичного та/або комп'ютерного моделювання, наявні наукові розвідки

РН9. Планувати і виконувати теоретичні та прикладні дослідження з міжнародних відносин з використанням сучасного наукового інструментарію.

ЗК3. Здатність працювати в міжнародному контексті.

ЗК4. Здатність переосмислювати наявне і створювати нове цілісне знання в професійній сфері та розв'язувати складні соціальні, наукові, культурні, етичні та інші проблеми.

СК2. Здатність до аналітичного мислення та практичних навичок систематизації інформації з метою обробки великих масивів даних, здійснення оцінювання та прогнозування міжнародних відносин.

СК3. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати наукові дослідження актуальних проблем міжнародних відносин, визначати наукові проблеми, готувати аналітичні матеріали та наукові доповіді, здійснювати їх оприлюднення.

СК4. Здатність інтегрувати знання з різних галузей, застосовувати системний підхід і враховувати неполітичні аспекти при розв'язанні комплексних проблем міжнародних відносин та проведенні досліджень.

СК6. Здатність виокремлювати та аналізувати взаємообумовленість внутрішньої та зовнішньої політики України та інших держав, виявляти тренди глобального та регіонального структурування світового порядку.

СК8. Здатність аналізувати, систематизувати та узагальнювати результати міждисциплінарних наукових досліджень у сфері міжнародних відносин та світової політики.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Поняття порядку в політичній науці.

Порядок як наукова дефініція. Поняття порядку в суспільних науках. Порядок як категорія політичної науки. Політична система та політичний режим як визначальні чинники формування політичного порядку. Внутрішні та зовнішні чинники руйнації політичного порядку

Тема 2. Поняття порядку в теорії міжнародних відносин. Міжнародний та світовий порядок.

Особливості формування порядку в міжнародних відносинах. Міждержавні угоди та інститути як фундаментальні основи міжнародного порядку. Поняття «міжнародний порядок» та «світовий порядок: спільне та відмінне. Світовий порядок як результат розвитку міжнародного порядку.

Основні етапи становлення світового порядку.

Тема 3. Спроба розбудови світового порядку після Першої світової війни. Версальсько-Вашінгтонська система міжнародних відносин.

Причини та результати Першої світової війни. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр. та її рішення. Версальський мир. Вашингтонська конференція 1921-1922 рр. та рішення щодо проблем Далекого Сходу та басейну Тихого океану. Світовий порядок в межах Версальсько-Вашінгтонської системи. Створення та діяльність Ліги Націй. Статут Ліги Націй (Covenant of the League of Nations). Загибель Версальсько-Вашінгтонської системи та її причини.

Тема 4. Спроба нової розбудови світового порядку після Другої світової війни. Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин.

Друга світова війна, її причини та наслідки. Ялтинська та Потсдамська мирні конференції та їх рішення. Світовий порядок в межах Ялтинсько-Потсдамської системи. Створення та діяльність Організації Об'єднаних Націй. Хартія Об'єднаних Націй (United Nations Charter). Суперечливий характер Ялтинсько-Потсдамської системи. «Холодна війна» між вільним та комуністичним світами.

Тема 5. Криза світового порядку на початку ХХІ століття, її прояви та її причини.

Поразка комуністичного світу в «Холодній війні». Демократична ейфорія та її наслідки. Результати посткомуністичних трансформацій. Політичні зміни в «Третньому світі». Розпад Радянського Союзу та його політичні наслідки. Посилення позиції Китаю на міжнародній арені. Зростання міжнародного тероризму. Виникнення «Осі зла». Феномен гібридних війн. Криза Організації Об'єднаних Націй.

Тема 6. Нова зворотна хвиля в процесі демократизації сучасного світу.

Хвильова концепція світового політичного розвитку Семюела Хантінгтона. Хвилі демократизації та зворотні хвилі. Розвиток світового політичного процесу після закінчення «Холодної війни». Причини виникнення нової зворотної хвилі.

Тема 7. Зростання ісламського фундаменталізму та його вплив на міжнародні відносини.

Сутність та основні течії ісламського фундаменталізму. Причини поширення ісламського фундаменталізму в сучасному світі. Ісламська революція в Ірані та її міжнародні наслідки. Ісламський фундаменталізм та міжнародний тероризм. Шіїтські та сунітські терористичні організації.

Тема 8. Посилення могутності КНР та зміни в її зовнішній політиці.

Виникнення Китайської Народної Республіки (КНР) та основні етапи її

зовнішньополітичної діяльності. Реформи Ден Сяопіна: зміни політичного режиму та вектору зовнішньої політики КНР. Китайсько-американські відносини. Тайванська проблема. Прихід до влади Сі Цзіньпіня: згортання реформ та початок зовнішньополітичного зближення з Росією.

Тема 9. Ретоталітаризація політичного режиму Росії та його імперіалістичні прагнення.

Прихід до влади в Росії Володимира Путіна та істотні зміни її політичного режиму. Причини ретоталітаризації російського політичного режиму. Реваншистський характер російської зовнішньої політики. Російські військові агресії початку XXI століття. Гібридна війна Росії проти України. Роль Росії в формуванні «Осі зла».

Тема 10. Альтернативи подальшого розвитку міжнародних відносин.

Перспективи подальшого розвитку міжнародних відносин: світовий порядок vs світовий хаос. Світовий хаос як передумова початку нової світової війни. Гіпотетичні моделі реорганізації світового порядку.

Перелік практичних занять за навчальною дисципліною наведено в табл. 2

Таблиця 2

Перелік практичних занять

Назва теми	Зміст
Тема 1. Порядок як категорія політичної науки	Усвідомлення сутності поняття «політичний порядок» та його зв'язку з політичними системами різних країн та міжнародними відносинами
Тема 2. Міжнародний та світовий порядок	Усвідомлення сутності поняття «світовий порядок» та його відмінності від поняття «міжнародний порядок»
Тема 3. Статут Ліги Націй (Covenant of the League of Nations)	Аналіз основних принципів, на яких ґрунтувався світовий порядок між Першою та Другою світовими війнами.
Тема 4. Хартія Об'єднаних Націй (United Nations Charter)	Аналіз основних принципів, на яких був заснований світовий порядок після Другої світової війни
Тема 5. Криза світового порядку на початку XXI століття	Виявлення передумов, що призвели до сучасної кризи світового порядку.
Тема 6. Сучасна зворотна хвиля в процесі демократизації світу	Аналіз особливостей розвитку світового політичного процесу на початку XXI століття
Тема 7. Ісламський фундаменталізм та тероризм	Проаналізувати терористичну діяльність шіїтських та сунітських фундаменталістських організацій

Тема 8. Сучасна зовнішня політика КНР	Усвідомити причини зміни зовнішньої політики КНР та її роль у формуванні «Осі зла»
Тема 9. Реваншистський характер зовнішньої політики	Виявити зумовленість реваншистської зовнішньої політики Росії характером її політичного режиму
Тема 10. Альтернативи подальшого розвитку міжнародних відносин	Розробка гіпотез щодо подальшого розвитку міжнародних відносин

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Теми	Зміст
Тема 1.	Підготовка до практичного заняття 1, опанування рекомендованої літератури.
Тема 2.	Підготовка до практичного заняття 2, опанування рекомендованої літератури.
Тема 3.	Підготовка до практичного заняття 3, опанування рекомендованих літератури та джерел.
Тема 4.	Підготовка до практичного заняття 4, опанування рекомендованих літератури та джерел.
Тема 5.	Підготовка до практичного заняття 5, опанування рекомендованої літератури.
Тема 6.	Підготовка до практичного заняття 6, опанування рекомендованих літератури та джерел.
Тема 7.	Підготовка до практичного заняття 7, опанування рекомендованих літератури та джерел.
Тема 8.	Підготовка до практичного заняття 8, опанування рекомендованих літератури та джерел.
Тема 9.	Підготовка до практичного заняття 9, опанування рекомендованих літератури та джерел.
Тема 10.	Підготовка до практичного заняття 10, опанування рекомендованих літератури та публікацій.

Кількість годин лекційних, практичних занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні лекції (теми 1, 2, 3, 4, 6) проблемні лекції (теми 5, 7, 8, 9), лекція-провокація (тема 10).

Наочні демонстрації: схеми (теми 1, 2, 10), таблиці, (теми 1, 3, 4, 6, 7, 8, 9), мапи (теми 3, 4, 7, 8, 9)

Практичні: евристичні дискусії (теми 1, 2, 3, 4, 5), кейс-метод (теми 6, 7, 8, 9), мозковий штурм (тема 10).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів. Поточний контроль включає наступні заходи: виконання навчально-дослідницьких завдань за темою практичних занять – 6 балів за кожне (має 60 балів); колоквіум – 20 балів; тестування – 20 балів.

Підсумковий контроль даної навчальної дисципліни здійснюється в формі **заліку**. Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Гантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах. Київ: Наш формат, 2019. 448 с.

2. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характери націй в історичному контексті. Київ: Наш формат 2017. 320 с.

3. Міжнародні відносини та світова політика [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 200 с. Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25295>

4. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. Київ: Наш формат. 2019. 608 с.

5. Ikenberry G. J. After Victory. Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars. Princeton (N.J.): Princeton University Press, 2001. 293 p.

6. Ikenberry G. J. A World Safe for Democracy: Liberal Internationalism and the Crises of Global Order. New Haven: Yale University Press, 2020. 352 p. <https://doi.org/10.12987/978030025609>

7. Ikenberry G. J. The end of liberal international order? *International Affairs*. 2018. Vol. 94. Issue 1. P. 7–23. DOI: <https://doi.org/10.1093/ia/iix241>
8. Ikenberry G. J. Three Worlds: the West, East and South and the competition to shape global order. *International Affairs*. 2024. Vol. 100. Issue 1. P. 121–138. DOI: <https://doi.org/10.1093/ia/iiad284>
9. Romanyuk O. New World War Can Begin or Has Already Begun? *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: «Питання політології»*. Харків, 2024. Вип. 46. С. 21-27. <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/36284>

Додаткова

10. Герасіна Л. М., Требін М. П. «Злами світосистеми»: глобальні зрушення та гібридні виклики. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2020. № 4 (47). С. 72-93. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18551/1/Herasina_Trebin_72-93.pdf
11. Дашевська О. Новий світовий порядок: теоретичні концепції. *European Political and Law Discourse*. Vol. 2. 2015, is. 4, pp. 59-64. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2015/2015-2-4/10.pdf>
12. Міщенко А. Б. Новий світовий порядок: міжнародний дискурс. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2020. Вип. 6. С. 44-55. URL: https://www.researchgate.net/publication/347878403_NOVIJ_SVITOVIJ_PORADO_K_MIZNARODNIJ_DISKURS
13. Романюк О. І. Від тоталітаризму до демократії та національної державності: системний аналіз посткомуністичних трансформацій: монографія. Харків: ХДАК, 2011. – 376 с.
14. Ялі М. Поняття та підходи до тлумачення світового порядку. *Дослідження світової політики: збірник наукових праць*. Вип. 48. С. 160-171.
15. Fesenko M. Conceptual Problems of International and World Order Formation. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: збірник наукових статей*. Т. 43. Чернівці, 2021. С. 95-103.
16. Romanyuk, O. Ruscism as a New Version of Totalitarianism. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: «Питання політології»*. Харків, 2022. Вип. 41. С. 7-14. <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29232>
17. Romanyuk, O. The End of Postcommunism and the Trends of the Further Development of Ex-Postcommunist Countries. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: «Питання політології»*. Харків, 2020. Вип. 38. С. 35-41. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2020-38-04>

Інформаційні ресурси

18. Сайт Організації Об'єднаних Націй. URL: <https://www.un.org/en/>
19. Сайт Організації Північно-Атлантичного договору (НАТО). URL: <https://www.nato.int/>
20. Сайт Центрального Розвідувального Управління (ЦРУ) США. URL: <https://www.cia.gov/>

21. Сайт міжнародної правозахисної організації «Freedom House». URL: www.freedomhouse.org
22. Сайт аналітичної групи «Economist Intelligence Unit» URL: <https://www.eiu.com/n/>
23. Сайт Міністерства закордонних справ (МЗС) України. URL: <https://mfa.gov.ua/>
24. Сайт Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) URL: <https://niss.gov.ua/>
25. Сайт персональних навчальних систем ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Дисципліна ««Криза світового порядку та основні тенденції розвитку міжнародних відносин на початку XXI століття». Режим доступу: URL: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=11569>